

EL FRAGMENT DE LA HAIA

PRIMER SETGE DE GIRONA DOCUMENTAT?

J. CLARA TIBAU

(A la memòria de l'amic Josep Fraga, que tan bé orientà les meves primeres recerques.)

EL FRAGMENT DE LA HAIA

Com explica Samaran, el *Fragment de La Haia* és al final d'un exemplar de les *Gesta regum francorum*, constituït per tres fulls de pergamí amb els nombres 48, 49 i 50, d'uns 198 per 150 mm. L'exemplar de les «Gesta» presenta tots els caràcters dels manuscrits en minúscula carolingia de la segona meitat del segle IX o primera meitat del s. X. Però no hi ha unió material entre el manuscrit i els fulls del final, i sembla que hom les hi ha unit en època posterior. Segons Samaran el *Fragment* podria ésser d'entre 980 i 1030.

El fet de parlar d'aquest manuscrit es perquè Félix Lecoy assegura: «Le Fragment a toujours été considéré comme le reflet d'une chanson du cycle de Guillaume» i jo crec que conté una sèrie de noms molt interessants per explicar-nos fets lingüístics i històrics sobre la nostra terra.

En publicar per primera vegada el Fragment, Pertz va pensar que volia exaltar un setge de Pamplona. Suchier en *Les Narbonnais. Chanson de geste* es va inclinar per Narbona; Martí de Riquer, al igual que Gaston Paris, Meyer, Gautier, Demaison i altres, creu que el *Fragment* pot presentar un setge de Girona, el primer setge documentat afegia jo en un article del diari «Los Sitios». Tots es basen en que els personatges del manuscrit corresponen als cantars del cicle de Guillem, on els seus fets estan vinculats al nom de Girona.

Així en el cantar d'*Aymerí de Narbona*, versos 3539 i següents apareix Hernaut situat a Girona, la seva ciutat, pels dotze fills de Borrel, i en la *Chançon de Guillelme* (versos 375 i 377) es diu que Vivien lluità «as prez de Girunde» i «decolad les fiz Burel tuz duze». La mateixa *Chançon* en parlar de Guillelme diu:

«Li quens Willame est a Barzelune.

Si fu repeiré d'une bataille lunge.

Q'il aeit fait a Burdele sur Girunde.»

No pretenc doncs superar els profunds estudis que tants romanistes han dedicat a aquests tres fulls de pergamí. Però intentaré donar nous punts de vista i possibilitats als problemes que el *Fragment* presenta, observant en detall els aspectes d'Antroponímia¹.

Comencem a veure clar un problema essencial en la Història i l'Antroponímia catalana; hi ha una oposició contínua entre dos grans personatges: Guillem de Tolosa i un Borel que considerarem de la «Casa Catalana» (seria ingenu considerar-lo alarb). També en el *Fragment* hi ha una lluita i allà la victòria es pels de Tolosa. Sí, i dic «els de Tolosa» perquè crec que el *Fragment* no és una llegenda pura sinó l'expressió d'una lluita dinàstica molt clara en els principis de la història de Catalunya.

Explica Abadal com l'any 826, probablement, Lluís el Piadós nomenà comte de Barcelona Bernat de Septimània, el fill més jove del comte sant Guillem de Tolosa. El germà de Bernat, Gaucelm, ja era comte del Rosselló. Tenint present que al comtat de Barcelona estava adjuntat el de Girona i al del Rosselló, el d'Empúries, podem veure l'hegemonia de la «Casa de Tolosa» sobre la Catalunya vella.

«Això produí una reacció vivíssima del partit contrari, el dels «gots»... El capitost d'aquest partit, el «got» Aissó es revoltà. La ciutat d'Ausona es declarà per ell...» afirma Abadal. Només cal afegir, i Abadal ho accepta, que un comte d'Urgell i Ausona fou Borrell; que Aissó demanà ajut a Còrdova i l'any 827 un exèrcit musulmà assetjà Barcelona i Girona però les dues ciutats resistiren.

Podríem pensar, doncs, que el Fragment presenta un setge de Girona de 827, però hi hauria al menys dos anacronismes. Carlemany està present en la lluita (i morí el 814) i també apareix un «dux», probablement Guillem de Toulouse segons Riquer, que el 826 ja havia mort (com explica Abadal).

La presència de Carlemany l'hem de considerar afegida, llegendaria, amb el tòpic del mirar el cel i plorar a llàgrima viva. I el «dux», si és Guillem de Toulouse, podria ser un anacronisme com l'inclusió de Turpí a Roncesvalls. Però esperant noves recerques, senyalem la possibilitat històrica d'aquest setge entre el 812 i el 827. En tot aquest període, com explica Abadal, es donaren abusos, discussions i lluites entre els indígenes o «gots» i els immigrants «vassi dominici», vassals directes de l'emperador, lluites que acabaran amb el triomf dels «gots» el 844, al morir ajusticiat Bernat de Septimània.

Passem a analitzar els detalls del *Fragment*.

1. Tinc preparat també un treball sobre la Toponímia del *Fragment*.

ARNALD o ARNAU

«Ilicet perdonat ardens miles Ernoldi ad muros»... i també «Declarat insatiabilis cupido humane laudis quanti pretii sit quantoque refulgeat actu animositas Ernaldi»; així apareix aquest heroi en el *Fragment*. Per confusió, en els poemes de Gaufréy i de Maugis d'Aigremont, Hernaut de «Giron» o de «Gironde» és un dels dotze fills de Doon de Mayence. Algunes tradicions el senyalen com a senyor d'Orléans i el denominen «Hernaut d'Orléans». En les *Enfances Vivien*, Ernaut denominat «li Rous» i oncle de Vivien es, en un principi, senyor de «Girone» i després d'Orléans. En la famosa genealogia d'Albéric des Trois-Fontaines, Ernaut, germà de Guillen, és anomenat senyor d'Orléans.

En *Li coronemenz Loois*, quan Guillaume d'Orange salva el tron pel rei, dona Orléans a Ernaut denominat «fill d'Aimeri». En el *Departement des fils d'Aimeri*, aquest envia el seu fill Ernaut en socors d'una ciutat que està assetjada per pagans. En recompensa, es casa amb Béatrix, filla del «conte gentil» Savari. En canvi, en *Aimeri de Narbona* li entreguen la ciutat i es assetjat pels dotze fills de Borrel, el «desfaé».

Dintre del cicle, Hernaut de Girona és fill d'Aimerí de Narbona, germà de Bernart de Brusban, oncle de Bertran i de Guiein (o Vivien).

Podríem trobar a Girona la possibilitat històrica o llegendària d'aquest personatge? Perquè no podem conformar-nos amb considerar-lo imaginari; en tot cas, no identificat. Em perdonarà Rita Lejeune si, en principi, vaig imitar la seva tècnica de recerca, buscant la freqüència amb què trobàvem el nom Arnald en documents anteriors a 1200. Resultat d'això és la llista de noms que incloc dins l'apèndix I, que té més interès lingüístic que històric.

En efecte, hi hem de destacar el canvi d'Arnusto, Arnulfo per Arnaldo cap a l'any 1000, mantenint-se les dues formes encara entre 1000 i 1050. Després hi ha una multiplicació cada vegada més forta de la forma Arnal, que sens dubte hem de considerar francesa. Més tard he vist que també Aebischer havia fet un assaig sobre l'onomàstica catalana des del «segle IX al XII, sobre manuscrits de Sant cugat del Vallès i de la Seu de Barcelona (AEBISCHER, 1928). Segons ell, trobem el nom d'Arnallus dues vegades entre 970 i 979 dins una llista de 238 noms de la *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, presentada per J. Mas. En canvi no troba altra forma anterior a 970 ni tampoc el nom Arnal dintre el conjunt de 159 persones escollides al atzar entre 1070 i 1079.

Més tard, entre 1170 i 1175, troba al mig de 272 persones un total de 20 Arnallus, cosa que confirma la recerca que anem exposant. Hi ha unes «modes» de noms i uns canvis. (Veure els apèndixs I i II.)

La nota més curiosa dels canvis de nom i per tant iniciació de la nova «moda» ens la dona Aebischer, tret de la *Rubrica dels Libri Antiquitatum* de la Seu de Barcelona (IX, 155). A l'any 1082 apareix un «Arnallí nuper baptizato, qui fuit Boni filius Petri», que ens marca un canvi de nom sobre una mateixa persona. També trobem aquest fet sobre el nom Guillem. Diu Aebischer que es deu tractar de bateigs tardans o noms que s'afegeixen per a distinguir la persona d'altres del mateix primer nom. Ara bé, el que no ens explica Aebischer és la causa històrica d'aquests canvis de «moda» en els noms propis, i jo crec haver-la assolida. Pensem que aquests personatges dels Cartularis i documents trobats foren gent noble o influent dintre la societat, i algun motiu tingueren les famílies per donar-los-hi aquests noms, per crear una «moda».

Vora Girona, a S. Esteve de Sors (o Sorts) un Arnal de 1103-1104, germà d'un Bernat i un Guillem ens fa pensar en una certa simpatia familiar i un segur coneixement de la fama de la «Casa de Tolosa»; i el mateix indica el 1124 que Arnal Guillem de Cartellà (i més essent de Cartellà com ja veurem) tingui un fill que es digui Guillem, i que el 1171 Arnaldo de Palera tingués un germà nomenat Guillem.

Ens ho confirma la relació de noms aportada per Aebischer i tret de la mateixa *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, on un tal Bernardus Gifardi de 1120 té un fill nomenat Arnalldus Bernardi, i un tal Arnallus Oromir de 1184 està casat amb Ermenssendis i té un fill que es diu Arnallus Oromir també.

Està clar sembla que devia haver-hi una llegenda o tradició que feia del Arnalds o Hernauts un nom de prestigi en terres gironines i barcelonines, i no més tard de 1120. I així s'explica que el 1196 Beltran Arnaldo de Vilanova de l'Empordà tingués cinc fills anomenats Arnaldi, Geraldo, Beltran, Guillen i Ermesenda; i com es pogueren donar sis Arnalds firmant un document el 1200, acompanyats de tres Guillems i tres Bernats. Creiem que aquesta llegenda surt d'una base històrica que intentarem desxifrar i fou expansionada pels cantars de gesta francesos.

De moment, tenim una narració gironina que podem considerar paral·lela o dintre de les llegendes carolíngies al nostre país. Es la «història» d'Arnau de Cartellà.

Sens dubte que és molt agradable de veure, encara el 1936, un Arnau al costat de Carlemany i davant de Girona. Em refereixo a les pintures murals que Josep Pla, «El Vigatà» va crear a la galeria del Palau Comillas de la Portaferrissa, a Barcelona, per indicació de Na Maria Lluisa de Copons i Descatllar, marquesa de Cartellà, durant la seva viudetat del marquès de Moya. Ella volgué que la decoració fos dedicada a la història familiar basada en cròniques antigües, a les glòries dels Cartellà, el castell dels quals, convertit en masia està a set quilòmetres al N.O. de Girona².

Botet i Sisó³ es queixa de no haver pogut consultar els documents que poguessin tenir els successors d'Arnau de Cartellà, si va existir, i tampoc els que va enviar, al cronista de Catalunya Dr. Geroni Pujades, Alexandre de Cartellà, a principis del s. XVII. Aquests últims es conserven a la Biblioteca Nacional de París, junt amb un arbre genealògic de la casa de Cartellà, del que parlen Torres Amat en el seu *Diccionario de escritores catalanes* i Alsius en el *Ensaig històric sobre la vila de Banyoles*, tret d'un manuscrit del castell de Folgons. Botet segueix Morel-Fatio i el seu article *Flosculi del Dr. Pujades*, «Revista de Ciències històriques», Octubre, 1880.

Històricament sols coneixem l'existència de l'església de Sant Fèlix de Cartilano el 30 de juny de 1035, gràcies al *Cartoral de Carlemany* de la Cúria de Girona, i el ja citat Arnal Guillem de Cartellà, per una escriptura de 1124. El demés, per ara, queda en la llegenda, incloses les explicacions del Dr. Pujades, a les que passem a donar-hi el millor sentit possible.

Quan els moros conqueriren Catalunya, es mantingueren alguns cavallers en les muntanyes del Gironès, i entre ells, un molt aventatjat que es deia Arnaut o Arnal de Cartellà, señor de gran part de dites muntanyes pel costat dels castells de Tudela, Cartellà, Rocabrúna i altres. Així que Arnaut de Cartellà va saber l'entrada del rei Carlema-

2. DURÁN i SANPERE, «Tres linajes, tres siglos. El palacio Comillas» a «La Vanguardia» 19-1-1936.

3. BOTET i SISÓ, *Una visita al Castell de Cartellà*. la Il·lustració Catalana, Barcelona (sense data).

ny a Catalunya, desitjant juntar-se als seus exèrcits i participar de la victòria que es presentia, reuní les seves gents i amics més forts i traçuts i, formada una bona companyia de a cavall, li oferí la seva ajuda i concurs... Anava ell a davant com a capità, portant una ensenya vermella i sobre el seu camp tres carteles blanques de plata... El va admetre amb agraïment l'Emperador i, guanyada la ciutat de Girona que estava assetjant, féu donació al dit capità Arnaut de Cartellà dels seus castells i li donà per armes que sobre la primera cartela hi posés «Ave Maria» i sobre la segona «Gratia plena» i sobre la tercera «Dominus tecum», amb lletres d'atzur.

Anant a la realitat, els Cartellà tenen mansió a Girona, a uns doscents metres de la Catedral i en ella es conserva encara un escut amb l'anagrama indicat, exactament en el creuament dels carrers Escolàpia i Bellmirall. A més posseeixen el ja esmentat castell de Cartellà a l'altra banda del Ter, entre els torrents Gàrrap i Petròlech. És el millor castell senyorial no restaurat de les nostres contrades. La seva planta té forma de triangle, servint de fossat els dits torrents, d'uns dotze metres de fons i de marges tallats. La capella és de construcció romànica, més antiga que el castell.

Una altra llegenda dignifica aquests llocs. Després d'una batalla en el proper bosc de Tialà, on foren des-trossades les forces cristianes, un cavaller supervivent, a punt d'ésser assolit, invocà la Verge i saltà el Gàrrap, salvant-se. Llavors va edificar la capella en honor de Santa Maria i, al seu costat, el castell.

No he volgut, amb aquestes digressions, afirmar que Arnaut de Cartellà i Hernaut de Girona fossin la mateixa persona. Però sí que crec que hi ha uns aspectes comuns, potser deguts només a l'interès dels Cartellà de fer del seu avantpassat un heroi de llegenda. Continuant la recerca seria interessant de veure el perquè en el «roman» *La quête del saint Graal* hi ha un Ernot, «seigneur du Château Cartelois» (FLUTRE, 1962).

Com a mínim garantitzem un bategar íntim del poble gironí amb un Arnald company d'armes de Carlemany.

BERNAT

«Plene fructificat juvenus Bernardi experta in adversis rebus»; així el qualifica el *Fragment*. I després afegeix: «Grassatur quoque per canporum spatia Bernardi terribilis audatia».

Dintre del Cicle de Guillem, Bernat de Brusban és fill d'Aimerí de Narbona, pare de Bertrandus i Wibelinus, i germà de Guillem. Però l'agrupació que fa la llegenda dels seus herois com a membres d'una gran família no passa d'ésser imaginària; i així explica Martí de Riquer com Guillem de Toulouse era realment fill d'un comte franc, Teodoric, i d'Alda, filla de Carles Martel. No era fill d'Aimerí i en canvi era cosí de Carlemany, parentiu que la llegenda no va recollir.

Doncs bé, fixem-nos que en el *Fragment*, de Bernardus, es destaca la seva «juvenus» i està en relació directa amb un altre heroi, un «dux», pare de Wibelinus, que matarà Borrel. Per això poso en dubte el parentiu del Cicle, i m'atreveixo a dir que Bernardus no és ni tan sols Bernat de Brusban, sinó Bernat de Septimània, fill de Guillem de Tolosa.

Pràcticament sembla que queda clar després de les recerques d'Abadal que ja avançavem. Afegim-hi el que diu Valls i Taberner⁴ sobre la llegenda antiga de Bernat de

Septimània. Se'l suposa emparentat amb la família imperial, exactament fill de Guillem d'Aquitània. Les seves gestes varen tenir gran ressonància èpica i el trobem citat com personatge llegendari en la Crònica de Bernat Desclot. Bernat apareix com a comte de Barcelona, i després de Tolosa, acompanyat de Bertran de Rocabrana, suposat antic senescal de Provença, destituït i desterrat per l'Emperador (llavors Bertran desapareix sense deixar rastre).

Gaston Paris en *Le roman du comte de Toulouse*⁵ senyala la importància de l'heroi en l'antiga literatura catalana i la seva introducció en el «Romancer» castellà i en les cròniques provençals.

Resumint aquestes teories, podem acceptar el següent. El comte Bernard o Bernat de Barcelona, durant algun temps duc de Septimània, i al final de la seva vida comte de Tolosa, fou un gran personatge en el regnat de l'emperador Lluís el Piadós. Va tenir relacions polítiques, a voltes mal interpretades, amb l'emperadriu Judit, segona muller de Lluís; els dos recolzaven Carles el Calb perquè tingués els mateixos drets que els fills del primer matrimoni de Lluís el Piadós, i per tant, un territori on poder regnar. La repartició de 817 havia distribuït els territoris sense comptar amb en Carles, i la reina mare procurava l'anulació d'aquella disposició amb l'ajuda de Bernat.

El 826 aquest intervingué per primera vegada a Catalunya, per dominar la revolta d'Aissó i Villemunt, o sia dels nobles visigots recolzats per un important exèrcit moro. El 827, com hem explicat seguint Abadal, Bernat, sens rebre els esforços que esperava, va dominar la situació i va defensar les ciutats de Barcelona i Girona (fet del que creiem que parla el *Fragment de La Haia*). Amb aixó la seva figura es veié envolta d'un gran prestigi. No ens estranya que, en el *Fragment*, les dues vegades que actua vagi acompanyat de la deessa Fortuna i que l'últim paràgraf del manuscrit atribueixi a Bernat «l'honor de la palma victoriosa que la Fortuna eleva tan alta»: «Gaudet enim felicis honore palma quem sic sublimat casus Fortune». En efecte, poc després, és cridat per l'emperador i elevat a una de les més altes dignitats palatines, mentre que altres polítics són allunyats de la Cort. Llavors comencen contra ell les campanyes difamatòries que el porten a l'exili. Les més baixes calúmnies es dirigeixen contra Judit i Bernat; al mateix temps s'organitzà una conspiració dirigida pels altres fills de Lluís. Bernat va tornar fugitiu a Barcelona i la venjança va caure sobre la seva família.

Més tard, foren aclarats els fets i condemnats molts dels seus enemics; llavors en la dieta de Thionville es presentà el comte Bernat de Barcelona per reivindicar la seva persona de les calúmnies amb què l'havien difamat.

El 840 mor Lluís el Piadós i els seus fills firmen el Tractat de Verdun el 843. Després Bernat seguí una política vacil·lant per mantenir el seu prestigi, però el maig de 844 era assetjat a Tolosa pel propi Carles el Calb; fou vençut i ajusticiat. Entre les tropes guanyadores hi havia Sunifred, que per molts historiadors és pare de Guifre I i fill de Borrell d'Ausona (no per Abadal que creu que és fill de Bel·ló de Carcassona). En la mateixa data de la mort de Bernat, Sunifred és anomenat per Carles el Calb «fidei nostro nomine Sigfrido». Aquest fet és un indicatiu més de les lluites que havien sostingut els nobles «de la Marca» contra els de la «Casa de Tolosa» per dominar el nostre país, tal com havíem vist en l'apartat dedicat al nom Arnald. Ja parlarem d'elles amb més detall.

Hem vist doncs que Gaston Paris accepta a Bernat el ser comte de Barcelona i que Abadal diu que el comtat de

4. VALLS i TABERNER, *Matisos de Història i de Llegenda*, Barcelona 1932.

5. «Anales du Midi» 1900.

Barcelona incloïa el de Girona. Botet i Villanueva asseguren que fou comte de Girona, al menys entre 834 i 844; i jo he pogut comprovar el seu nom en dos textos del *Cartoral de Carlemany*, ja assenyalats per Botet i per Abadal:

a) «Unde et per jussionem predicti imperatoris re-vestivit Bernardus comes condam Gimarane episcopum de ipso episcopatu cum tertiam partem de ipso pasuario et teloneo de Gerundense atque Bisuldunense.» (21 d'Agost de 842.)

b) El 844, Carles el Calb torna a l'Església de Girona alguns territoris «quam sua voluntate et in illa⁶ predicte ecclesie utilitate quondam bernardus⁶ comes quodammodo commutando⁶ se concambiando prenominate⁶ matri ecclesie inreverenter subtraxerat».

Fa observar Villanueva que tan Marca com els continuadors de l'*Espanya Sagrada* confonen sens dubte ni causa el «bernardus comes», que està escrit en el «Libro Verde», foli 53 i en el *Cartoral de Carlemany* per un «benedictus quondam» que no ve a raó sinó és treure la notícia de Bernat, comte de Girona. Pujades també ho interpreta amb error, malgrat que ell afirma haver vist el *Cartoral*.

En total, ens trobem doncs amb un heroi franc, les proeses del qual foren cantades en territori català, i reuneix les condicions del personatge més definit del *Fragment de La Haia*. Però el meu intent és arribar encara més lluny. I per això és tan important l'estudi de l'antroponímia gironina de l'època i que resumeixo en l'Apèndix III. Ai igual que en el I, hem fet servir essencialment el nomenclàtor d'Alsius i Torrent, els treballs de Montsalvatge i els de Botet, amb el seu extraordinari índex cronològic de tot el *Cartoral de Carlemany*; dic això perquè es vegi que he aprofitat documents de tota mena i de tota època. I així sí que té importància observar com hi ha un segle i mig sense cap Bernat als voltants de Girona (844-1000).

Sens dubte, veiem que abans de Bernard Tallaferro, el cèlebre comte de Besalú, sols tenim notícia del dit Bernat de Septimània, i un altre marquès de Septimània anomenat Bernard, de poc temps després, probablement fill del primer; més tard desapareix el nom en la Marca. D'això deduïm que aquest nom no és d'origen català o got i es prodigà aquí -i de quina manera- per circumstàncies noves, un segle i mig després, quan d'un Bernat considerat abans enemic es cantaren grans proeses realitzades a les nostres terres. S'ha forjat la llegenda dintre aquest espai de temps, entre 864 i 1000, no després.

Així és que ens acostem a Samaran quan data el *Fragment de La Haia* a entre 980 i 1030, doncs suposem que la còpia culta es faria a conseqüència de l'èxit popular. Recordem a més que també el nom d'Arnald s'estenia a casa nostra cap a l'any 1000.

Per altra banda, Aebischer (AEBISCHER, 1928) ens confirma les teories en trobar el primer Bernardus en la *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès*, presentada per J. Mas, l'any 1009 (IV, 217); a més ens diu que la terminació «-hardus» és desconeguda del gòtic i per tant d'influència estrangera. (veure apèndix II). No troba ni un Bernat en una llista de 238 individus entre 970 i 979. Després del Bernardus de 1009, troba el nom a 1014 (un monjo entre 27), un Bernardus Baroni de 1037, un Bernad Goltret de 1032, un Bernard Fresa de 1047, un Bernardus Guifredí de 1054, i en canvi entre 1170 i 1175, dintre de 272 persones troba 39 Bernardus. Veiem més la diferència. A l'acta de 1014 on firmen com a testimonis l'abat i 26 monjes, n'hi ha un que es diu Bernardus i els altres 26 tenen noms hispano-gots (IV, 239). En canvi, a

una altra acta de 1099 hi ha, en un grup d'onze monjos, un Bernardus Berengarii i un Bernardus; a més hi ha un Rodlandus, un Renardus, un Bertrandus i un Guillelmus, que ens proven com la moda de donar els noms trets dels herois francesos s'estava imposant. No es pot negar que l'èpica francesa era coneguda amplament en les nostres terres.

Tornant a les meves recerques als voltants de Girona, els noms dels Bernats (veure apèndix III) ens ajuden a deduir que la relació entre Guillem de Tolosa i Bernat era de pare i fill. El 1072 un Bernat Adalbert té un germà i un fill anomenats Guillem. El 1076 mor el bisbe de Carcassona Bernat Bernat i té un germà anomenat Guillem Bernat; amics seus es diuen Bernat Sunyer i un altre Guillem Sunyer; el fill de Guillem Bernat és Bernat Gausfret, i tota la família són de Cornellà de Terri, a 8 quilòmetres de Girona. Bernard de Vilademany el 1116 presideix una família plena de Bernats, Guillems i Arnalds. El 1103 a S. Esteve de Sors (o Sorts) hi ha uns germans anomenats Bernat, Guillem i Arnal. El 1112 anotem un Pere, fill de Bernat Guillem; el 1096, un Guillem Berrat de Cornellà; el 1115, un clerge de Sta. Llogaia de Parets, Guillem Bernat; el 1187, un Guillem Bernardi Rivipu lensis. A Besalú trobem un segon comte Bernard el 1104, fill de Guillem i germà d'un altre Guillem, i el 1142 Bernard Joan és fill de Guillem Bernard de Cornellà.

La profusió del nom, com veiem, no podia ser més gran; pensem que entre 1338 i 1774 hi ha 37 senyors baronals de Brunyola anomenats Bernat. També la formació de famílies catalanes amb noms d'herois es dona a Sant Cugat. Un Bernardus Mironis de 1080 té dos fills: Reimundus Bernardi i Guillelmus Bernardi; un Bernardus Gifardi de 1120 té un fill dit Arnaldus Bernardi.

A Barcelona, segons la *Rubrica dels Libri Antiquitatum* de la Seu, el 1133 un Arbert Bernat té un fill que es diu Petri Bertrandi; trobem un Bernardus Duran de 1185... I podríem buscar-ne més exemples...

BOREL o BORRELL

En el *Fragment de La Haia* apareix vençut, com un pagà, quasi com un moro; però veiem el seu nom massa familiar per creure-ho. A més, és considerat d'acre senium» («valerosa vejez» tradueix Petit), i tant ell com els seus «fills» son pintats com cavallers que lluiten «entre mil con diestra infatigable». Aquesta no és forma de descriure uns pagans a l'Edat Mitja, ni tan sols, uns enemics acèrrims; hi ha un cert matis de no voler despreciar el bàndol contrari, Veurem més tard que és degut a la familiaritat dels noms, a que la lluita és pràcticament una guerra civil entre famílies catalanes com ja hem indicat.

Veiérem com Burel apareix en la *Chançon de Guillelme* en una batalla «as prez de Girunde» (vers 377), i més tard es repeteix de nou (vers 934). En el *Covenant Vivien* la residència del rei pagà Borrel està a Terre de Buriene, que en un fals diploma de 5 d'abril de 806 es senyala com un lloc «que hodie Lizinianum vocatur».

El Borel assetjat en el *Fragment* es presenta com assetjador en *Aymeri de Narbone*, doncs amb els seus fills ataca la ciutat d'Ernaud (Borrel és anomenat el «desfaé»).

Suchier ha intentat, en va, buscar a aquest nom una relació amb Narbona. Dirà que en el *Philomena* de Guillelmus Paduanus (*Gesta Karoli Magni ad Carcassonam et Narbonam*) Borrell va a ajudar amb les seves tropes a Matrandus, rei de Narbona, sense donar-se compte que si va a Narbona, ni viu allà ni sembla enemic de la ciutat. En

⁶ Abadal posa «nulla», «Bernardus», «comutado», «seponominate».

realitat, és enemic d'Aimerí, de Roland i de tot exercit francès... i en canvi és amic, o al menys aliat, dels moros. Al final li troba un topònim en l'afluent anomenat Combe-Bourrel, en una cita del segle XVI, quan a Catalunya el nom s'havia ja multiplicat per mil.

Aebischer, després d'afirmar que el *Fragment de La Haia* presenta herois imaginaris, apunta la conveniència d'estudiar la història catalana de l'època carolíngia i la possible identificació de Borel amb el comte de Barcelona Borrell (896-914). Aquest anacronisme és absurd si coneixem l'existència real d'un Borrell, comte català, contemporani de Carlemany i de Lluís el Piadós.

En efecte, Abadal senyala a Borrell com un d'*Els primers comtes catalans* que l'any 798 havia sigut escollit per Lluís el Piadós per ocupar i guardar les comarques d'Ausona i Bagens, i va prendre part a les expedicions del mateix rei al nostre país.

Per un grup d'historiadors locals, entre els que destaca Sala i Molas, aquest Borrell és l'avi de Guifred el Pilós, per ésser pare de Sunifred segons el diploma de Lluís el Piadós de 14 d'octubre de 829; per Abadal no hi ha aquest parentiu, doncs els noms són pura coincidència (el de Sunifred en especial). No és qüestió nostra, ara, la discussió al voltant d'aquest diploma que concedeix a Seniofred I uns terrenys («in pago Narbonense»)... «ad modum dominus et genitor noster Carolus bonae memoriae serenissimo imperator Borrello patri suo quondam concessam habuit»... Jo he revistat la correspondència sobre el tema entre Sala i Molas i l'amic Josep Fraga, bons coneixedors de la Ausona carolíngia, i m'inclino d'antuvi a acceptar el diploma com a prova. De totes maneres, l'important és que Borrell va existir i té molt a veure amb els fets del *Fragment*, amb un possible setge de Girona.

El 798 Eginhard exposa la conquesta d'Ausona així: «Ordinavit ille tempore in finibus aquitanorum cum circumquaque firmissimam tutelam nam civitatem Ausonam castrum carthonam castrum serras et reliqua oppida olim deserta munivit, habitare fecit et Burrello comite cum congruis auxiliis tuenda commissit».

L'any 801 Borrell va intervenir en la conquesta de Barcelona i en les expedicions que anaren contra Tortosa el 806-807 i el 809-810. En canvi no figura en l'expedició de 811, cosa que fa pensar a Rovira i Virgili que llavors ja havia mort. No seria així perquè Abadal creu que el 814 Borrell seguia essent comte d'Urgell-Cerdanya i havia anexionat al seu comtat la comarca d'Ausona. Ara bé, el 820 en el comtat d'Ausona hi estava Sanila. Sembla que Carlemany havia premiat l'actuació de Borrell amb l'alodi de Campolongo i de Fontcuberta, com consta en el diploma de Lluís el Piadós ja esmentat, però més tard el desposseí dels seus béns quan en lloc dels antics «gots» instal·là en les seves ciutats i comarques nous comtes, abats i vassalls de nacionalitat franca, com explica Abadal.

El que Borrell estigués a Girona (i a Narbona), àdhuc amparat pels moros, és molt possible per la rapidesa del camí que unia Vic amb Girona, segurament seguint el Ter; a més la relació forçosa entre les dues ciutats era normal per ésser Girona la clau d'Ausona i en general de tota Catalunya.

El fet de que Borel tingui dotze fills és purament llegendari com ho foren els dotze «nebots» de Carlemany; es tracta dels dotze millors cavallers que el recolzen.

En fi, si pensem que era comte el 798 bé es podria relacionar amb els altres personatges del *Fragment* seguint «acre senium»; si sabem que el 826 hi hagué la revolta d'Aissó contra el govern dels francs, bé pogué Borrell re-

colzar Villemunt o Guillemon, fill del llavors destituït comte de Barcelona Bera, encara que fos «acre senium» i assetjar primer Girona (com explica *Aymeri de Narbone*) per després ésser ell mateix assetjat i mort per Guillem de Tolosa com explica el *Fragment de La Haia*.

Com és lògic, aquest nom no va deixar rastre popular portat pels cantars de gesta; en canvi sí que es reproduí per la història a causa potser de que Borrell fou l'avi de Guifre el Pilós, com diu Sala i Molas. La veritat es que Aebischer només troba en la *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès* un Borellus de l'any 970-979 (abans de la gesta) i jo tampoc n'he trobat cap a la vora de Girona. També troba Aebischer un Seniofredus i un Wifredus entre 1070-1079 i un Jaufre entre 1170 i 1175. Però, veiem que aquests oms són poc freqüents en aquella època.

GUILLEM

En el *Fragment de La Haia* apareix un «dux» sense nom. La possibilitat de que es tracti de Guillem de Toulouse està admesa per Martí de Riquer i es desprèn dels caràcters que el *Fragment* li atribueix; «Perditque necatque, utpote prestant mille manus suffragia homini» pot suposar una força extraordinària en els punys i comparar-se al que de Guillem afirma Ermold el Negre en els *Carmina in honorem Hludovici Pii*: «Percussit pugno, non simulanter agens; dentibus infrendens...» O bé amb el que diuen els cantars: «Ot le Guillelmes, si hauce le poing destre...»

Per altra banda, és ell qui mata Borel pare i en el Cicle també és ell qui l'occida, mentre que a Wibelinus li toca matar el fill de Borel. La meticuloïst medieval en presentar sempre enfrontats personatges d'igual condició social, perquè ningú perdi l'honor en cas de perdre (pensem en el Baligant de la *Chanson de Roland*), ens porta a assegurar que el «dux», pare de Wibelinus «puer par parenti suo virtute», és Guillem de Tolosa. Així es tractaria d'un personatge semblant a Borel en edat i dignitat.

En aquest cas, ningú ha discutit la historicitat del personatge.

En quan a la profusió del nom Guillem, no caldria ni parlar-ne perquè potser és el que es repeteix més a l'Edat Mitja. Veiem-ho a través del nomenclator estudiat per Aebischer i d'altres (veure apèndix II). En la *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès* trobem un Uuilielmo i un Guilelmo el 988. La història, la llegenda i els cantars del Cicle s'estenen ràpidament, i amb ells la moda. Així senyala Aebischer com alguns «gots» canvien el nom pel de Guillem o agafen un nom compost, incluint-hi Guillem:

992. «Guilemus qui de baptismum accepi nomen Ostallo»⁷.

1001. Comparatus quem vocant Gilielmo (IV, 188).

1004. Alamir quem vocant Guilelmu (IV, 204).

1041. Oliba quem vocant Wilem (V, 11).

I això fa exclamar a Aebischer «Or, il est bien certain que Guilelmus était un nom des plus communs». Però no ens diu les causes d'aquesta profusió. Ara ja la sabem.

En una acta de Sant Cugat trobem, el 1046, dos monjos que es diuen Guilelmus i un Guilemus, i segueixen molts d'altres... (v. apèndix II). En una llista de personatges als anys 1070-1079 hi ha 13 Guilelmus entre 159 individus escollits al atzar. Entre 1170 i 1175 a Sant Cugat d'un grup de 272 persones hi ha 36 Guilelmus. No-

⁷. Aquest text pertany a *Rubrica dels «Libri Antiquitatum»* de la Seu de Barcelona.

més el nom de Bernardus s'hi troba més repetit (39 vegades). No hi ha dubte, diu Aebischer, que hi ha noms que han monopolitzat la popularitat.

També hem de destacar un Guilelmus, monjo de 1099, company d'un Bernardus Berengarii, d'un Bernardus, d'un Rodlandus i d'un Bertrandus.

També forma noms compostos com per exemple el de l'abat de Ripoll, de 1056-1068, Guillem Bernat; el del comte de Besalú (el 1066) Bernat Guillem; el de Guillem Bernat trobat a La Bisbal el 1080 i a Vilanant el 1092; el de Guillem Bernat de Cornellà de 1096; el del clerge de Santa Llogaia de Parets, Guillem Bernat, el 1115; el de Bernat Guillem Poch de Celrà, el 1121; el de Guillerms Bernardi Rivipullensis a Tossa el 1187.

Tot això ens dona una relació clara que existia entre els personatges que aportaren aquests noms a la terra i després a la llengua catalana. Però ens ho acaben de senyalar les formacions familiars que he trobat als voltants de Girona o les que presenta Aebischer a Sant Cugat i Barcelona (v. apèndix I i II).

En efecte, entre 1000 i 1020 visqué Bernat Tallaferro comte de Besalú, que té un fill anomenat Guillem. El 1080 Bernardus Mironis té dos fills: Reimundus Bernardi i Guilielmus Bernardi. El 1072, Bernat Adalbert de Navata té per germà Guillem Bernat, clerge, un fill que es diu Guillem i per esposa Ermesendis. El 1076, Bernat Bernat, bisbe de Carcassona, té per germans Guillem Bernat i Pere Bernat, per amics a Bernat Sunyer i Guillem Sunyer. La seva família era de Cornellà de Terri.

El 1094 trobem un Bernat germà de Guillem. El 1103-1104 Arnal, Bernat i Guillem són germans a S. Esteve de Sors (o Sorts). El 1116, Benard de Vilademany comença una família que porta els noms Bernard, Guillem i Arnald amb assiduitat. El 1124 Arnal Guillem de Cartellà té un fill dit Guillem. El 1159 Arnaldo de Llers viu a Bordils; els seu mestre es diu Guillem. El 1171 Arnaldo de Palera viu a Sant Esteve de Llanars; el seu germà es diu Guillem. El 1196 Beltran Arnaldo de Vilanova de l'Empordà té cinc fills: Arnaldí, Geraldo, Beltran, Guillen i Ermesenda. I podríem trobar-ne molts més.

BERTRAN I WIBELINUS

Aquests noms no tenen tanta relació amb Girona i quasi seria inútil insistir en les recerques.

Bertran en el *Fragment* és descrit com una mena de gegant: «It gravis fremitus Bertrandi» i «Preterea succedit bello Bertrandi horrenda manus, que validam formidinem incusserat hostibus». «Descalabra a los combatientes con un estrépito cuyo irresistible rayo cae del cielo», tradueix Petit en un altre episodi.

Aquest heroi en les gestes porta el calificatiu de Palatinus: «paleim Bertran» en la *Chançon de Guillelme* i «Bertran le Palazin» en el *Coronement Loois*. En la *Chevalerie Ogier* surt un «duc Bertran, fil Namon le barbé», o sia fill de Naines de Bavière; però el del Cicle es considera fill de Bernat de Brusban i nebot de Guillem de Toulouse.

Bédier troba Bertran firmant un fals diploma a l'abadia de Saint Yrieix de la Perche (Haute Vienne) juntament amb Turpí, Ogier le Palazin, Guillaume au Courb nez. I no podem oblidar la *Nota Emilianense* trobada per Dámaso Alonso el 1954 a S. Millán de la Cogolla i datada entre 1065 i 1075, que presenta Bertlane a Roncesvalls junt amb cinc dels dotze nebots o «paires» de Carlemany: Rodlane, Oggere Spata Curta, Ghigelmo al corbitanus, Olibero i Turpini.

Ja hem dit, parlant de Bernat, que Valls i Taberner cita una llegenda que també apareix en Bernat Desclot, segons la qual Bertran de Rocabrana era un antic senescal de Provença que fou després destituït i desterrat per l'emperador. Potser aquí podríem veure una causa de que, encara que el nom entrés a Catalunya, no fos molt acceptat pels que sabien aquesta «història» o fos desconegut per altres.

Perquè veritablement de poc ens ha servit l'estudi antroponímic amb les mateixes fonts anteriors (v. apèndix IV); sols queda demostrat el desconeixement d'aquest nom en la regió gironina, al menys en aquesta època, i un desacord amb Menéndez Pidal que el considerava un nom usual a Catalunya abans del segle X.

El topònim Vilabertran ja documentat el 1051 no ens ajuda en res, a menys que fem nous estudis sobre aquesta vila. Només el 1196 trobem una relació familiar ocasionada probablement per la gesta, un Beltran Arnaldo de Vilanova de l'Empordà amb cinc fills: Arnald, Gerald, Beltran, Guillen i Ermesenda.

També hem trobat un Berterando a Sant Cugat el 965, i Aebischer té més sort al treballar la *Taula del Cartulari de S. Cugat del Vallès*. Senyala un Bertrandus el 1031 i un altre el 1099, Bertrandus monjo, company d'un Bernardus Berengarii, un Bernardus, un Rodlandus i un Guilelmus. I encara sembla que després el nom es perd, perquè en una llista de 272 persones entre 1170 i 1175, només 2 porten de nom Bertrandi, quan hi ha 39 Bernardus i 36 Guilelmus.

Sobre Wibelinus encara hem trobat menys coneixements a casa nostra. «Wibelinus puer» del *Fragment de La Haia* és «li enfes Guibelin» de la *Chançon de Guillelme*, el *Coronement Loois* i *La mort Aimeri*. En el *Fragment* és tractat d'«agilis et audax, puer par parenti suo virtute». Com a proesa li és atribuïda la mort d'un fill de Borel, i com abans apareix un «dux» que ha vençut Borel pare, podem suposar ja que el «dux» Guillem és el pare de Wibelinus.

Aquest nom queda doncs encara per estudiar, perquè fins al moment no n'he trobat cap rastre històric. Perquè un fill de Guillem de Tolosa que governà dins la Marca fou Gaucelm (o Gautselinum), comte del Rosselló i d'Empúries el 826, que potser lluitaria contra la revolta d'Aissó i per tant contra Borrell. Però hi ha dues barreres fortes per unificar les persones Gautselinum i Wibelinus: el nom en si i l'aposiició «puer», «enfes», que el fa més jove que Bernat. ¿Podria ser un fill petit de Guillem que morís encara jove, sense successió històrica ni onomàstica?...

A consciència, hem de deixar el nom sense identificar.

ASPECTES HISTÒRICS I LITERARIS DEDUÏTS DEL FRAGMENT

La lluita presentada en el *Fragment de La Haia* és brutal, més que cruel. És quasi una descripció naturalista d'una guerra medieval, exaltada per una retòrica pedantesca, conseqüència sens dubte del caràcter d'epopeia que sembla tenir l'original. Una lluita a mort entre personatges considerats fins ara imaginaris, i que després d'aquest treball jo consideraria més aviat desfigurats. La mitologia que presenta pot ésser un «afegit» retòric d'influència clerical, mostrant un autor entès en obres clàssiques, les quals ha intentat imitar.

Així en parla Aebischer (AEBISCHER, 1957) i afirma: «Ce sont des héros imaginaires qui bientôt après deviendront célèbres; le cadre où il les situe est un cadre imaginaire, ville imaginaire et batailles imaginaires». La nostra pretensió és demostrar el contrari.

Ja Suchier dedueix que Aïmer le Chaitif, germà de Guillem, és Hadhemar, comte de Narbona el 812, el mateix que va combatre al costat de Guillem en l'expedició a Barcelona el 801, segons l'Astrònom. Fixem-nos que també va lluitar contra Tortosa el 809 junt amb Isembard, Bera i Burrell (SUCHIER, 1903).

Doncs bé, en les expedicions contra Tortosa de 810-811 no hi apareix cap del primers comtes de la nostra Marca: ni Borrell, ni Rostagn de Girona, ni Bera de Barcelona. En la capitular de Lluís el Piadós de 815-816 apareix Gaucelm de Toulouse i Bera, però aquest és acusat i destituït el 820. No poguem deduir per documents el que pogué passar des de 801 a 820, ens sorprèn la desaparició d'aquests comtes i més perquè es comprova que Borrell i Bera tenien fills, que apareixen el 844 i descendents que el 882 governen béns que aquells havien posseït (em refereixo en particular a la família de Borrell, seguint estudis de Sala i Molas i Josep Fraga).

Un fet important sembla ésser (entre 806-817) la queixa que els «gots» presentaren a Carlemany contra la conducta observada pels comtes, cosa que donà lloc al diploma de l'Emperador de 2 d'abril de 812 i dirigit als comtes Berane, Gauscelino, Gisclafredo, Odilone (de Girona segons Botet), Ermengario, Ademare (de Narbona segons Suchier), Laibulfo i Erlino. En ell els hi feia saber que havia posat l'assumpte en coneixement de Lluís, llavors rei d'Aquitània.

El 814 mor Carlemany; li succeeix Lluís i una època turbulenta que es reflexa en la Marca. El 820 un noble anomenat Sanila «d'un comtat veí del de Barcelona» va acusar de traïdor a Bera; sembla que seria comte d'Ausona, successor de Borrell en aquell comtat. Bera fou substituït per Bernat a Barcelona, i, amb això, trobem la Marca dominada pels nobles francs, com hem anat explicant tan-tes vegades.

Ara bé, no va ésser llarg aquest domini perquè foren víctimes per la seva fidelitat a Lluís i Judit de Welf, la seva segona esposa, al enfrontar-se amb Lotari; el 844 acaba el seu domini. Guillem, fill de Bernat va caure presoner d'Isembert i Aladrán i condemnat a mort el 850. No hi hagué descendència.

Ningú no pot dubtar que es tracta d'una oposició aferissada, digna d'ésser cantada en una epopeia com podria ésser l'original del *Fragment*, i realment m'estranya que fins ara ningú hagi pensat en aquesta comparació his-

tòria-cantar. Ja Gaston Paris ho apuntava: Bernard de Brusban i Hernaud de Girona foren guerrers il·lustres com Guillem de Tolosa perquè prengueren part en la conquesta de Catalunya contra els moros... els seus noms indiquen el país del que eren senyors. Després Bédier ho va negar tot: «Ni G. Paris ni personne n'a réussi à trouver la moindre confirmation. On ne rencontre dans l'histoire de la Catalogne au temps de Charlemagne pas un Bernard... pas un Hernaut».

Doncs sí... Hi hagué un Bernard jove, molt enemic d'un Borel ja vell com hem estat comprovant.

I seguim... El canvi dels comtes «gots» pels de Toulouse va ocasionar guerres reals, entre elles la revolta d'Aissó i Guillemon o Villemun el 827, com explica Abadal. Fou una lluita d'hispano-gots, potser recolzats per moros, contra les autoritats franques del país, i va tenir com a centre d'actuació la Plana de Vic (Ausona), quedant aquesta despoblada com a terra de lluita durant seixanta anys. Guillemon era fill de Bera, el comte destituït per Bernat i segurament amic de Borrell, poc abans comte d'Ausona. Es probable que Borrell participés, ja vell, en la revolta o poc abans hagués intentat una altra.

¿Pot estranyar-nos ara, sabent que la insurrecció d'Aissó fou sofocada per Bernat, que apareixi una cançó de gesta més real o més fantàstica, però al fi testimoni d'aquestes lluites?

Sabem a més que la revolta d'Aissó fou recolzada per les tropes d'Abd-al Rahman i que la relació amb els sarraïns presenta llargs períodes de pau, sobre tot deguda a la llibertat de drets i costums que ens concediren a Catalunya. No és estrany doncs que Borel fos considerat un pagà o moro, doncs es trobava al mig d'ells com a company d'armes. Moros i «gots» contra els francs... L'imaginació i la recerca ens porta a Roncesvallés...

L'oposició Borel-Bernat té encara una última fase històrica. Es probable que Seniofred fos fill de Borel o Borrell d'Ausona i pare de Gifre el Pilós o no, segons opinions de Sala i Molas o d'Abadal, però el retorn de tots els territoris de la Marca al poder dels comtes «gots» és un fet segur. Ha acabat per imposar-se un feudalisme clar que més tard provocarà la ruïna de l'imperi carolingi.

Ha mort Borel, pensaria l'autor del *Fragment de La Haia*, o el joglar que entonava la gesta, però Borel ha triomfat en la història. Per això il·loa a la vegada els dos enemics i exalta les proeses dels dos per igual.

RESUM:

Aquest manuscrit ha sigut estudiat pels millors romanistes, que han discutit d'antuvi els seus aspectes històrics o legendaris, i després a quina ciutat podria atribuir-se el famós setge que el *Fragment* explica. Pertz pensava en Pamplona, Suchier en Narbona; Riquer, al igual que Gaston Paris, Meyer, Gautier i Demaison, creu que es tracta d'un setge de Girona, segons es desprèn dels cantars de gesta francesos. Llavors el meu propòsit és acostar-me al *Fragment* de La Haia des d'un altre aspecte molt important, l'antroponímia catalana que concorda amb la del *Fragment*, exactament l'estudi dels noms Arnald o Arnau, Bernat, Borel o Borrell, Guillem...

La meua aportació, en síntesi, és la següent:

– Hi ha una llegenda molt gironina sobre un Arnau que recoilà Carlemany, Arnau de Cartellà. A més, el nom Arnau el trobem freqüentment dins la mateixa família o comunitat religiosa, al costat de Guillem i Bernat, ja el 1103-1104, el que ens demostra el coneixement a les nostres contrades d'una cèl·lula origen de l'èpica francesa (*Chançon de Guillelme, Aymeri de Narbone, Charroi de Nîmes...*).

– Bernat de Septimània, no de Brusban, seria el nomenat en el *Fragment* i per tant, fill de Guillem de Toulouse, comte de Barcelona i també de Girona segons demostro. Igualment estudiem la freqüència d'aquest nom dins les famílies i comunitats religioses a partir de la llegenda, cèl·lula dels cantars de gesta (any 1000).

– Crec que el més important d'aquest treball és oferir la possibilitat de que Borel, el tant discutit «pagà» o «moro» del *Fragment* sigui el comte Borrell d'Ausona i d'Urgell.

– Sobre Guillem de Toulouse poc podem afegir de nou; en aquest cas, hem observat la profusió del nom a Catalunya i la seva relació amb els de Bernat i Arnau.

– Sobre Bertran i Gaucelm poc hem pogut assegurar.

– Acabem deduïnt de l'antroponímia del *Fragment* uns possibles aconteixements que coincideixen amb les recerques de Ramon d'Abadal sobre la Pre-Catalunya.

SUMMARY:

This manuscript has been studied by the best romanists, who have discussed two things: first, its legendary and historical aspects; and second, to what town does the famous siege mentioned in the *Fragment* refer to. Pertz that town was Pamplona, whereas Suchier thought it was Narbona; Riquer, Gaston Paris, Mayer, Gautier and Demaison think the siege in question to be one of Gerona, according to what can be gleaned French epics.

It is my intention, therefore, to approach the *Fragment* of The Hague from an important alternative standpoint: the Catalan Anthroponomy, which matches that in the *Fragment*, namely the study of the names Arnald or Arnau, Bernat, Borel or Borrell, Guillem, etc...

My findings can be summarised as follows: there is a possibility for a siege of Gerona to have taken place between the dates referred to in the *Fragment*, that is 812-827.

There is a legend in Gerona about a certain Arnau, who supported Charlemagne; he would be Arnau de Cartellà. Furthermore, in 1103-1104 the name Arnau already appears together with the names Guillem and Bernat referring to individuals of the same family or religious community. This proves that in our laud there was a knowledge of a cell which can be counted as one source of the French epics. (*Chançon de Guillelme, Aymeri de Narbone, Charroi de Nîmes...*)

Bernat de Septimania –not Bernat de Brusban– would be the one mentioned in the *Fragment*, and therefore, the son of Guillem de Toulouse, count of Barcelona and also of Gerona as I have proved.

I also study the frequency of this name within Catalan families and religious communities with reference to the legend, which is one source of the epic poems. (1000 a.d.)

I think that the most important point in this work is that it offers the «pagan» or «moro» in the *Fragment* could be count Borrell of Ausona and Urgell.

As for Guillem de Toulouse, little can be said that is new. We have observed the profusion of that name in Catalunya and its relation to the names Bernat and Arnau.

We conclude deducing from the Anthroponomy of the *Fragment* some events which would coincide with Ramon d'Abadal's research on the Pre-Catalunya.

APÈNDIX I

El nom Erinaldo documentat entre 800 i 1200 als voltants de Girona.

899. Arnusto, arquebisbe de Narbona.
- 954-970. Arnulfo, bisbe de Girona.
973. Arnulfo casat amb Laudegarda.
- 993-1010. Arnulfo, abat de S. Feliu.
998. Arnulfo, abat de Besalú.
1017. Arnaldo, comte de S. Joan de les Abadesses (sobre ell canten Verdaguer, Maragall, Guimerà, Carner, Segarra).
1024. Praesulis Arnulfo a Besalú.
1036. Arnal, arxipreste de S. Feliu de Buada o Girona.
1038. Arnulf, casat amb Eliardis a Raret (Raset).
1042. Arnau, ardiaca de Girona.
- 1049-1053. Raimon Arnal i Eliardis donen l'església de S. Joan de Vilamuls.
- 1051-1052. Arnaldo en Sta. Maria de Amer, després bisbe de Vic.
1052. Arnaldo abat de S. Feliu de Guíxols.
1066. Arnal casat amb Nevia a Fontanet. Arnaldo Raimundo fa testament.
1076. Arnau abat.
1078. Arnal fill d'Eldiardis.
1082. Arnaldo de Magalona.
1094. Arnaldo a Monars i Besalú. Arnaldo a S. Julià de Ribellas. Arnaldo a S. Miquel de Mitja. Arnaldo a S. Miquel de Ort-Moner.
1097. Arnaldo abat de Camprodón.
1100. Arnaldo Estany mestre que dirigeix la construcció de S. Feliu.
- 1103-1104. Arnal «germà» de Bernat i Guillem a S. Esteve de Sors.
1104. Arnaldo bisbe de Vic.
1106. Arnal Isarn a Girona.
1115. Arnal Blidger a Celrà.
1122. Ramon Arnal d'Anglès.
1124. Arnal Guillem de Cartellà té un fill Guillem.
1127. Berenguer Arnal abat de Ripoll.
1139. Arnaldo Gaucefredo a Rupjà.
1159. Arnaldo de Liers a Bordils; el seu mestre és un tal Guillem.
1159. Pedro Arnaldo a Besalú.
1165. Arnaldo de Vilademany (difunt).
1168. Arnaldo de Salas a Pardinàs.
1171. Arnaldo de Palera a S. Esteve de Llanars; té un germà Guillem.
1173. Arnaldo casat amb Berenguera.
1177. Arnaldo de Massanet. Arnaldo de Darnius, capellà de S. Martí de Massanet de Cabrenys.
1183. Arnaldo de Castlar a S. Martí de Vilallonga.
1187. Arnallus. Arnaldi de Combiis. Arnaldi de Blandrich. Arnaldi de Lagostera.
1195. Arnaldo clerge de Celrà.
1196. Beltran Arnaldo de Vilanova de l'Empordà; va tenir 5 fills: Arnaldo, Geraldo, Beltran, Guillen i Erme-senda.

APÈNDIX II

Resum de l'*Essai sur l'onomastique catalane IX-XIIème siècle*, de Paul Aebischer, Publicacions de l'Oficina Romànica. Barcelona, 1928.

Els noms d'origen mediterrani eren sols en petit nombre i sols formaven una proporció ínfima dels noms de persona usats a Catalunya als voltants de l'any 1000. La major part d'aquests noms són germànics.

(He posat les llistes cronològicament.) Trobem:

904. Wifredus (IV, 271).
- 970-979. Arnallus (dues vegades). En una llista dins d'aquests anys treta de la *Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès* de 238 individus trobem només dos Arnallus, un Borellus, set Suniario, un Wifredus, un Seniofredus.
988. Vvilielmo (IV, 117) i Guillemo (IV, 119).
992. «Guilemus qui de baptismum accepi nomen Ostallo». Han començat els canvis de noms, a causa -diu Aebischer- de batetjos tardans o per distingir el nom primer ja repetit per una moda. El que es dona a partir de l'any 1000 és també el nom compost com podem observar.
1001. Comparatus quem vocat Gilielmo (IV, 188).
1004. Alamir, qui vocat Guilielmus (IV, 204).
1009. Bernardus (IV, 217). Aquest final en hardus era desconegut del gòtic i és d'influència estrangera.
1010. Gilelmus (IV, 220).
1014. Una acta de S. Cugat presenta com a testimonis l'abat de S. Cugat i 26 monjos (cap amb doble nom). (Però veiem una abundància de noms «gots» o hispano-romans): 3 Guifredus, 2 Giscafredus, 2 Sendredus, 2 Wadamirus, 1 Bonus homo, 1 Bonefilius, 1 Odo, 1 Fulcucius, 1 Teudericus, 1 Cherucius, 1 Goufredus, 1 Segmundus, 1 Ouro, 1 Bernardus, 1 Widisclus, 1 Salamon, 1 Odgarius, 1 Argimirus, 1 Oliva, 1 Vivas i 1 Argiricus (IV, 239). (Veiem la diferència amb altres llistes dintre del treball.)
1031. Wilelmus (IV, 272). Bertrandus. Guilla (IV, 271).
1032. Guifret (IV, 277), junt amb Bernad Goltret. (S'uneixen ja dos noms.)
1037. Bernardus Baroni (V, 7).
1039. Arnaldus, prole Leo (M i S 494)⁸. A vegades els noms s'unien amb formes de «filius» o «proles».
1041. Oliva quem vocant Wilem (V, 11).
1046. (En una altra acta de S. Cugat surten ja 2 Guilelmus i 1 Guilemus.)
1047. Bernard Fresa (V, 25).
1054. Bernardus Guifredi, (V, 33). Diu Aebischer que des de 1050 ja s'uneixen els dos noms naturalment.
1059. Bompar Guilelmi (V, 38).
1063. Guilelmo Onofredi (V, 45). Gilelm Ermomir (V, 46).
1067. Gilem Geribert (IX, 74)⁹. Diu ja Aebischer: «Or, il est bien certain que Guilelmus était un nom des plus communs» (però no en dona raó).
- 1070-
1079. Diu Aebischer que els noms es repeteixen tant que dintre d'una llista de 159 individus hi ha una mitja

⁸ MIRET i SANS, *Los noms personals i geogràfics de la encontrada de Terrasa en los siglos X-XI*.

⁹ Rubrica dels «*Libri Antiquitatum*» de la Seu de Barcelona.

- de 3 persones per nom. I trobem en aquests 159 individus escollits al atzar: 13 Guilelmus, 11 Bernardus, 12 Miro, 8 Seniofredus, 1 Olivarri, 1 Wifredus. Veiem doncs un primer domini de noms francs.
1080. Comencen a formar-se famílies amb noms dels cantars de gesta, amb un marcat paral·lisme. Bernardus Mironis té dos fills anomenats Raimundus Bernardi i Guilielmus Bernardi (V, 75).
1082. Arnalli nuper baptizato, qui fuit Boni filius Petri (IX, 155).
1083. Bernat Ricolf (V, 79).
1085. Dos germans es diuen Guilelmus Petri i Seniofredus Petri (IX, 166)¹⁰.
1086. Guilelmus, prolis Seniofred (V, 88).
1099. Al mig de diversos noms de monjos (onze en total) hi trobem: Bernardus Berengarii, Bernardus, Rodlandus, Renardus, Bertrandus, Guilelmus. És prova del domini dels noms francs i del coneixement que teníem a Catalunya dels cantars de gesta francesos.
1120. Bernardus Gifardi té un fill dit Arnalldus Bernardi (V, 156).
1133. Arbert Bernat té per fills Petrus Arberti i Petri Bertrandi (X, 16)¹¹. Segurament tenen nom compost per a distingir-los.
- 1170-
1175. Aebischer escull al atzar 272 persones i troba un promig de sis persones per a cada nom. Hi ha noms que han monopolitzat la popularitat, diu Aebischer: 36 Guilelmus, 39 Bernardus, 20 Arnallus, 22 Gerallus, 2 Bertrandi, 2 Guilelma, 1 Jaufre, 2 Miro, 11 Johannes, 36 Petrus (VI, 5-22).
1173. Guilelmus Colradi (X, 272).
1184. Arnallus Oromir, casat amb Ermenssendis té per fill Arnallus Oromir (VI, 35).
1185. Bernardus Duran (XI, 35).

APÈNDIX III

El nom Bernardus documentat entre 800 i 1200 als voltants de Girona.

817. Bernat a la Cort.
826. Bernat a la Marca.
- 834? Bernat comte de Girona.
844. Bernat de Septimània assassinat.
864. Bernard marquès de Septimània.
- 1000-
1020. Bernat Tallaferro comte de Besalú; té un fill dit Guillem.
1020. Bernat de Calabuig.
1034. Bernat Sunyer i Ermengardis a Corts.
1038. Bernardo de Coserans.
1039. Bernat bonhom a Corts.
1042. Bernat i Gonzalva a Domeny.
1046. Ermengol Bernat de Fornells a Gualta. Bernardo de Fonolleras.
- 1056-1068. Guillermo Bernardo abat de Ripoll.
1062. Bernat fill de Bernat Tegmar.
1064. Bernat i Guisul a Corts.
1066. Bernat Guillem i Donya Sanxa comtes de Besalú.

1069. Bernardo Bernardi i Guilla a Vilabertran. Bernardo Bonfilio.
- 1070-1102. Bernardo abat de Marsella.
1072. Bernat Adalbert de Navata; té un germà clerge, Guillem Bernat; un fill, Guillem, i l'esposa Ermenssendis.
1076. Bernat Bernat bisbe de Carcassona; té per germans Guillem Bernat i Pere Bernat; per amics, Bernat Sunyer i Guillem Sunyer; per nebot, Bernat Gausfret; tota la família era de Cornellà de Terri. Bernat Duran. Bernat Guifret.
1080. Guillem Bernat a La Bisbal. Bernat Berenguer a La Bisbal. Bernat Guifret a La Bisbal.
1092. Bernardo Juan senyor de la Clusa i Sant Martí d'Ogassa. Guillermo Bernardo a Vilanant.
1094. Bernat Arnust a Girona. Bernat, germà de Guillem. Bernardo de Fonolleras.
1096. Guillem Bernat de Cornellà. Bernat Ramon de Mata. Bernat Sendret a Corts. Berenguer Bernardo a Fontcuberta.
1098. Adalbert Bernat a Vilamarç.
1100. Bernat, fill d'Ermengaris.
1103. Bernat, i germans Guillem i Arnal a S. Esteve de Sors.
1110. Bernat Umbert, bisbe de Girona. Bernardo Udalgario.
1111. Ramon Bernat.
1115. Guillem Bernat clerge a Sta. Llogaia de Parets.
1116. Bernardo de Vilademany (després vindran Guillems i Arnals). Els descendents porten els tres noms amb assiduitat.
1117. Bernat Ramon, sacristà.
1121. Pedro fill de Bernat Guillem Poch a Celrà.
1127. Berenguer Bernardo i Elvira a Vilanova.
1131. Bernardo Dalmacio bisbe.
1157. Bernardo d'Oix i Arsendis.
1160. Bernardo, prior de Besalú.
1163. Bernardo, abat.
1181. Bernardo, capellà de Viladesens.
1187. Guilelmus Bernardi Rivipullensis a Tossa. Bernardo de Casis.
- 1188-1190. Bernardo a Cervià.
1200. Bernardus de Lemina. Bernardus Savaric. Bernardus de Sancto Martino. Bernardus de Solario.

A Brunyola entre 1328 i 1774 hi ha 37 senyors baronals anomenats Bernards.

APÈNDIX IV

El nom Bertrandus documentat entre l'any 800 i 1200 als voltants de Girona.

965. Berterando a S. Cugat. Menéndez Pidal diu que és un nom usat a Catalunya abans del segle x.
- 1051-
1093. Vilabertrandi (documentada).

¹⁰. Rubrica dels «*Libri Antiquitatum*» de la Seu de Barcelona.

¹¹. Rubrica dels «*Libri Antiquitatum*» de la Seu de Barcelona.

1069. A Vilabertrandi hi ha Bernardi i Guilla.
 1088. Bertran, comte de Provença, sogre de Raimon IV comte de Saint Gilles.
 1129-1130. Guillerme Bertran.
 1130. Vilabertran (documentada).
 1136. Vilabertran.
 1196. Beltran Arnaldo de Vilanova de l'Empurdà tenia 5 fills: Arnaldo, Geraldo, Beltran, Guillen i Ermesenda.

BIBLIOGRAFIA

- ABADAL I DE VINYALS, R.: *Catalunya Carolíngia. Vol II. Els diplomes carolíngis a Catalunya*. I.E.C., Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica II (Barcelona), 1926-1950.
 ABADAL I DE VINYALS, R.: *Els primers comtes catalans*. Biografies catalanes. Sèrie Històrica, I (Barcelona), 1958.
 ABADAL I DE VINYALS R.: «La Pre-Catalunya» A. SOLDEVILA F.: *Història dels catalans*. Volum II. Ariel (Barcelona), 1970.
 AEBISCHER, P.: *Essai sur l'onomastique catalane IX-XIIIe siècle*. Publications de l'Oficina Romànica (Barcelona), 1928.
 AEBISCHER, P.: «Le Fragment de La Haye». *Zeitschrift für Romanische Philologie*, LXXIII, p. 20, 1957.
 ALONSO, D.: *La primitiva èpica francesa a la luz de una nota emilianense*. C.S.I.C. Instituto Miguel de Cervantes (Madrid), 1954.
 BÉDIER, J.: *Les legendes épiques, 1-Le cycle de Guillaume d'Orange*. (Paris), 1914.
 BOTET I SISÓ, J.: *Condado de Gerona. Los Condes Beneficiarios*. Memoria històrica premiada por la Asociación Literaria de Gerona (Gerona), 1890.
 BOTET I SISÓ, J.: «Señores del castillo de Campdurà». *Revista de Gerona* XV, p. 225, 1891.
 BOTET I SISÓ, J.: *Cartoral de Carles Many. Índice cronológico del Cartoral de la Cúria Eclesiàstica de Girona anomenat de «Carlo Magno»*. (Barcelona), 1905.

- CARTORAL DE CARLES MANY. *Libro llamado el Cartulario y ahora de Carles Many*. Fines s. XIII-principios s. XIV (copia documents del s. IX). Arxiu diocesà de Girona.
 DURAN I SANPERE, A.: «Tres linajes, tres siglos. El Palacio Comillas». *La Vanguardia*, 19-1-1936 (Barcelona).
 FLUTRE, F.: «Sur l'interprétation du texte de la Chanson de Guillaume. Discussions». *Romania* LXXVII, 1956.
 FLUTRE, L.F.: *Table des noms propres avec leurs variants figurant dans les romans de Moyen Age écrits en français ou provençal et actuellement publiés ou analysés*. Centre d'Études Sup. de Civilisation Médiévale (Poitiers), 1962.
 FRAGA J.: «Bernat primer de Septimània, marquès». Treballs inèdits.
 FRAPPIER, J.: «Réflexions sur les rapports des chansons de geste et de l'histoire». *Zeitschrift für Romanische Philologie* LXXIII, p. 1, 1957.
 JEANROY, A.: «Le Couronnement de Louis». *Romania* XXV, p. 353, 1896.
 JEANROY, A.: «Les enfances Guillaume. Le Charroi de Nîmes, La Prise d'Orange; rapports de ces poèmes entre eux et avec la vita willelmi. Études sur le cycle de Guillaume au court nez». *Romania*, XXVI, p. 1, 1897.
 LECOY, F.: «Dámaso Alonso. La primitiva épica francesa a la luz de una nota emilianense. Comptes rendus». *Romania*, LXXVI, 1955.
 LECOY, F.: «Ramón Menéndez Pidal. La Chanson de Roland y el neotradicionalismo». *Romania*, LXXXIV, p. 88, 1963.
 LEJEUNE, R.: *Onomastique et Toponymie de la Marche d'Espagne dans les chansons de geste*. VII Congreso internacional de Lingüística Románica. Tomo II «Actas y memorias». Univ. de Barcelona (7-10 abril 1953, San Cugat del Vallés. Barcelona), 1955.
 MILLAN, M.: «Martín de Riquer, Los Cantares de Gesta franceses (sus problemas, su relación con España), Madrid, 1952. Comptes rendus». *Romania* LXXV, p. 255, 1954.
 MONTSALVATJE I FOSSAS, F.: *Noticias históricas* (Olot), 1919.
 PUJADES, G.: *Coronica Universal del Principat de Catalunya* (Barcelona), 1609.
 RIQUER, M.: *Los Cantares de Gesta franceses (Sus problemas su relación con España)*. Gredos (Madrid), 1952.
 RODRÍGUEZ-GRAHIT, J.: *Excursió artística-històrica per els vells carrers de Girona*. (Conferència... en 23 Janer 1919) (sense data).
 SAMARAN, CH.: «Sur la date du Fragment». *Romania*, LVIII, p. 190, 1932.
 SUCHIER, H.: «Les Chansons de Guillaume d'Orange». *Romania*, XXXII, p. 364, 1903.